

Hrvatski znakovni jezik u osnovnim školama

Bačić, Monika

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:762113>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-27**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Monika Bačić

HRVATSKI ZNAKOVNI JEZIK U OSNOVNIM ŠKOLAMA

Diplomski rad

Zagreb, travanj, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Monika Bačić

HRVATSKI ZNAKOVNI JEZIK U OSNOVNIM ŠKOLAMA

Diplomski rad

Mentorica rada:

izv. prof. dr. sc. Vladimira Velički

Zagreb, travanj 2021.

Zahvala

Prvenstveno zahvaljujem mentorici izv. prof. dr. sc. Vladimiri Velički što je prihvatila mentorstvo te mi svojim savjetima i uputama olakšala pisanje. Zahvaljujem svojoj obitelji bez koje ovo studentsko putovanje ne bi bilo moguće. Zahvaljujem svojim kolegicama koje su mi postale prijateljice za cijeli život. Tata, ovo je Mjesec koji sam dohvatila za tebe.

Sadržaj

UVOD.....	1
1. Gluhoća i gluhosljepoća	2
2. Znakovni jezik.....	3
2.1. Hrvatski znakovni jezik.....	4
3. Povijest znakovnog jezika	7
4. Uvođenje znakovnog jezika u osnovne škole.....	10
5. Inkluzija gluhih i nagluhih učenika u redovni školski sustav	12
6. Prevoditelj znakovnog jezika.....	13
6.1. Što se očekuje od prevoditelja u osnovnoj školi?	14
7. Znakovni jezik za čujuće	16
7.1. Hrvatski znakovni jezik u nastavi hrvatskoga jezika.....	17
Motivacija.....	19
Najava pjesme:.....	20
Uvježbavanje	21
PRILOZI	22
ZAKLJUČAK:	27
Literatura:	29

SAŽETAK

Hrvatski znakovni jezik priznat je kao samosvojan jezični sustav u Republici Hrvatskoj, neovisan o jeziku čujućih osoba. Gluhi i nagluhi stvorili su vlastitu kulturu, prepoznali svoje vrijednosti i važnost te krenuli u borbu za ostvarivanje prava. U ovom su radu prikupljena teorijska saznanja o (hrvatskom) znakovnom jeziku, kulturi Gluhih te njihovim posebnostima. Iz kratke povijesti znakovnog jezika vidimo koliko su zajednica i sustav napredovali, ali i koliko još ima prostora za napredak. Utjecajni ljudi kao što su Helen Keller, Pedro Ponce de Leon i Antun Zimmerman postavili su nam temelje na kojima možemo graditi čvrstu zajednicu gdje smo svi jednaki. Nabrojena su neka od istraživanja koja pokazuju važnost znakovnog jezika za cijelu zajednicu. Najveći je izazov u odgoju i obrazovanju danas stvaranje inkluzivne sredine, odnosno škole za sve. Nažalost, brojni zakoni i članci ostaju samo slova na papiru. U radu je opisano koliko je znakovni jezik zastupljen u školama, gdje se provodi i na koji način. Zajednica je uglavnom složna oko uključivanja gluhih u redovni školski sustav, ali oni se susreću s preprekama zbog nedovoljne educiranosti. Cilj je rada istaknuti važnost uključivanja čujućih u kulturu Gluhih te učenja njihova jezika. Prikazane su brojne prednosti koje učenik ostvaruje kroz učenje znakovnog jezika, kako i za gluhe tako i za čujuće učenike. Učenje znakovnog jezika korisno je svima nama jer se stvara obogaćena sredina, umanjuje socijalna osiromašenost i brišu se barijere u svakodnevnoj komunikaciji. Kako bi pokazali da se znakovni jezik može provesti u nastavi, na kraju rada prikazan je mogući metodički scenarij za učenje hrvatskog znakovnog jezika u nastavi hrvatskog jezika osnovne škole.

Ključne riječi: znakovni jezik, hrvatski znakovni jezik, prevoditelj, osnovna škola, inkluzija

SUMMARY

Croatian sign language has been accepted as a self-sufficient language system in the Republic of Croatia, independent from the language of hearing people. Deaf and hard of hearing people have made their own culture, they have recognized their values and worth and have started a battle for the exercise of rights. In this paper is collected theoretical knowledge of (Croatian) sign language, the culture of Deaf and their particularities. From the short history of sign language, we can see how much communities and systems have progressed, but also how much more is left to progress. Influential people such as Helen Keller, Pedro Ponce de Leon, and Antun Zimmerman laid us the groundwork on which we can build a strong community where we are all equal. There are listed some researches that show the significance of sign language for the entire community. The biggest challenge today in care and education is creating an inclusive environment or schools for everyone. Unfortunately, many laws and articles stay only words on paper. In this paper, it is described how much sign language is represented in schools, where it is implemented, and in which way. Community is mainly in unity about including deaf people in the regular education system, but they come across challenges due to insufficient education. This paper aims to point out the importance of involving hearing people in the culture of deaf people and learning their language. Many advantages are shown of what pupil accomplishes throughout learning sign language, how much for deaf pupils that's how much for hearing pupils. Learning sign language is beneficial to everyone because it creates an enriched environment, reduces social impoverishment, and barriers in communication fade away. To show how sign language is possible to implement in teaching, at the end of the paper, it is presented the potential methodological scenario for learning Croatian sign language in the teaching of Croatian language in primary schools.

Key words: sign language, croatian sign language, translator, primary school, inclusion

UVOD

Oštećenje sluha složeni je problem uslijed kojeg se javljaju jezično-komunikacijske barijere, a oštećenje se odražava na niz psiholoških funkcija i socijalnih sposobnosti djeteta. Kod djece s potpunim oštećenjem sluha posljedice su djelomično ili u potpunosti nerazvijen govor te osiromašen rječnik u usporedbi s njihovim čujućim vršnjacima, što dovodi do otežanog čitanja i nerazumijevanja pročitanog. Kod djece s manjim oštećenjima sluha ne dolazi nužno do komunikacijskih poteškoća, kod njih gotovo nema oštećenja govora ili su ona minimalna. Kako ne bi dolazilo do socijalne osiromašenosti i isključenosti djece oštećena sluha, potrebno je educirati okolinu i stvoriti inkluzivnu, poticajnu sredinu. Škole prije svega trebaju predstavljati sigurnu i inkluzivnu sredinu u kojoj će svi imati jednaka prava i mogućnosti. Iz dana u dan nastoji se stvoriti škola u kojoj će se dobro osjećati i dobro funkcionirati i gluha i čujuća djeca; nastoje se prevladati barijere u komunikaciji i izgraditi most koji će spojiti dva svijeta. Od najranije kronološke dobi dijete treba uočavati i prihvaćati različitosti, zato škola kao odgojno-obrazovna ustanova treba otvoriti vrata svim različitostima i stvoriti inkluzivnu sredinu. U metodičko-didaktičkom smislu potrebno je stvoriti primjeren nastavni plan i program, osigurati potrebna nastavna sredstva i pomagala, omogućiti učeniku asistenta/prevoditelja te se prilagoditi pojedincu i njegovim mogućnostima i potrebama. Iako je poznato da znakovni jezik postoji otkako je i gluhih osoba, do sredine 20. stoljeća nije se priznavao ni istraživao. Naprotiv, smatrao se neprimjerenim, nepotrebnim i neupotrebljivim. Prevladavale su osude i gluhe su se osobe deklarirale kao čudne. Danas je situacija nešto drugačija. Priznati su poneki znakovni jezici i sve se više prihvaća ideja o zajednicama gluhih i njihovu uključivanju u redovni sustav školovanja. Dakako, prostora je za napredak puno. Iako u vrlo maloj mjeri, u škole se uvodi znakovni jezik, odnosno provodi se bilingvalno-bikulturalna edukacija gluhe djece. Suvremeni pogledi na odgoj i obrazovanje stavljaju naglasak na to da svi moraju imati jednak pristup informacijama, kako čujuće tako i gluhe osobe. Način provođenja edukacija ovisi o educiranosti socijalne sredine o kulturi Gluhih. Problem nastaje već pri samom školovanju budućih učitelja, nastavnika, pedagoga i drugih stručnih suradnika. Tek se na pojedinim fakultetima podučava o hrvatskom znakovnom jeziku, a najčešće je to samo izborni kolegij. Zbog toga se povlači pitanje kako stvoriti integriranu sredinu, omogućiti gluhim i nagluhim kvalitetno obrazovanje kada su rijetki oni zaposlenici ustanova za odgoj i obrazovanje koji poznaju hrvatski znakovni jezik. Završeni dvogodišnji tečaj hrvatskog

znakovnog jezika nagnao me na pisanje ovoga rada. Cilj je istaknuti važnost podizanja svijesti o individualnim potrebama gluhih i nagluhih.

1. Gluhoća i gluhosljepoća

Prije upoznavanja sa znakovnim jezikom i njegovim korisnicima potrebno je definirati neke od pojmova koji se spominju u literaturi za osobe koje ne čuju, odnosno termine „nagluh“, „gluh“, „osoba s oštećenim sluhom“, „gluhonijema osoba“, „gluhoslijepa osoba“ i sl.

Termin „gluhonijem“ upotrebljavaju osobe koje nemaju nikakav doticaj s gluhihima i koje se nikada nisu susrele s njima ni s njihovom kulturom. Svatko tko se susreo s gluhom osobom zna da gluhi nisu nijemi. Većina gluhih osoba ima zdrave govorne organe, što znači da, više ili manje, mogu naučiti govoriti. Gluha osoba postaje nijema jedino zbog kasne dijagnostike i nebrige, no ni u tom slučaju termin „gluhonijem“ nije opravdan jer gluhe osobe često proizvode zvukove. Za gluhe je osobe, kao i za čujuće, najvažnija predverbalna faza. U prvoj fazi, koja traje do drugoga mjeseca starosti, javljaju se spontana glasanja kojima dijete izražava svoje emocije i potrebe. Rana emotivna komunikacija s djetetom ključna je za zdrav opći i govorni razvoj djeteta. Ako se u toj fazi komunicira s djetetom, bez obzira na stupanj oštećenosti sluha, dijete neće postati nijemo. Gluhe osobe nisu tihe, štoviše, one ne mogu percipirati koliko su glasne, što je najuočljivije u navedenoj predverbalnoj fazi. Dakle, termin „gluhonijem“ nije opravdan i diskriminira gluhe osobe.

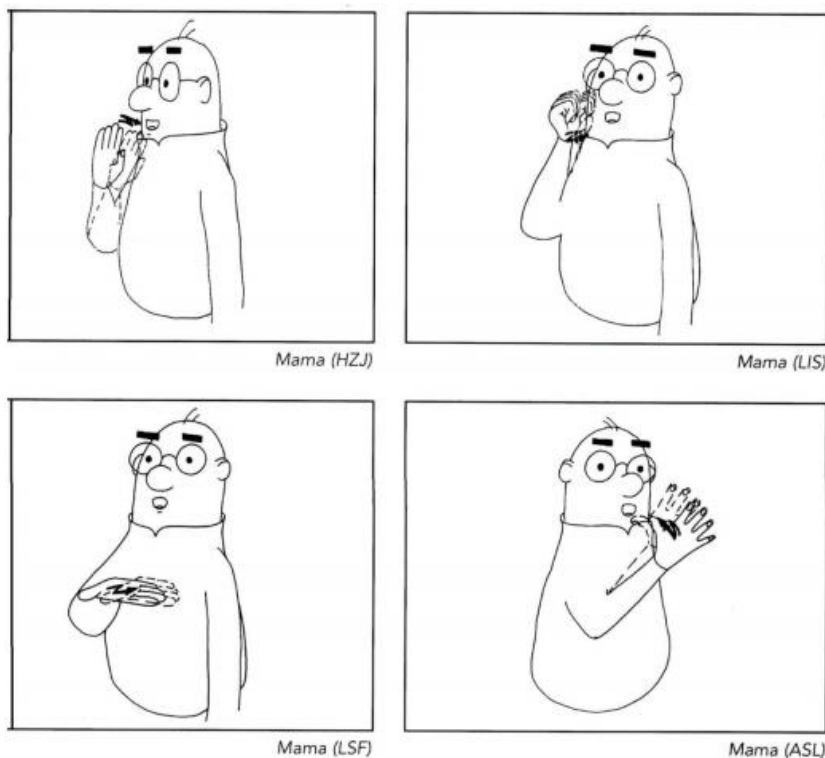
„Gluhe“ osobe sve su osobe koje se ne mogu koristiti sluhom. Gluhima slušni aparati nisu korisni čak ni uz pojačanu glasnoću zvuka. Toj zajednici pripadaju osobe koje su od rođenja bez sluha, osobe koje su ga izgubile u prelingvalnoj fazi, oni koji su sluh izgubili u ranom djetinjstvu i mladosti te oni koji su sluh izgubili u odrasloj dobi. Gluhe se osobe koriste znakovnim jezikom i imaju svoju kulturu. U pisanom jeziku razlikujemo „gluhe“ i „Gluhe“. Razlika je u tome što se gluhi ne smatraju pripadnicima kulture Gluhih jer nisu odgajani u skladu s njom, najčešće zbog čujućih roditelja. S druge strane, Gluhi su pripadnici kulture Gluhih, koja ima svoje posebnosti, a koriste se znakovnim jezikom, koji im je materinski jezik.

„Gluhosljepoća je specifično i jedinstveno dvostruko senzoričko oštećenje sluha i vida u različitim mogućim kombinacijama intenziteta i to: naglušost i slabovidnost, gluhoća i slabovidnost, sljepoća i naglušost te praktična gluhosljepoća. Gluhoslijepom se osobom može smatrati i ona osoba koja

uz postojeću gluhoću/naglušost ima prognozu progresivnog oštećenja vida ili kad uz postojeću sljepoću/slabovidnost ima prognozu progresivnog oštećenja sluha. Gluhosljepoća je stanje koje za posljedicu ima teže poteškoće ili ograničenja u prirodnom razvoju i funkcioniranju ljudskog bića.“¹

2. Znakovni jezik

Znakovni jezik, kao i svaki drugi jezik, služi za komunikaciju između dviju ili više osoba. Najveća je zabluda da sve gluhe i gluhoslijepe osobe iz cijelog svijeta govore istim znakovnim jezikom. Postoje nacionalni znakovni jezici kao što su američki znakovni jezik (ASL), švedski znakovni jezik (SSL), francuski znakovni jezik (LSF), talijanski znakovni jezik (LSI). To su „pravi“, prirodni jezici sa svim obilježjima i sastavnicama jezika. Oni su potpuno neovisni o govornom jeziku, njima je moguće komunicirati bez upotrebe govornog jezika, a preferiraju ih prelingvalno gluhe osobe² (Tarczay i sur., 2004).

¹ Izvor: <https://www.hzjz.hr/sluzba-javno-zdravstvo/gluhoslijepoca-i-taktilno-mirisna-izlozba-zajedno/> [preuzeto: ožujak 2021.].

² Predverbalno – od rođenja do prve smislene rečenice, a po nekima do prve rečenice.

Slika 1: Razlike u izvođenju znaka za riječ „mama“ na različitim znakovnim jezicima (Tarczay, S. i suradnici, *Znak po znak 1*).

2.1. Hrvatski znakovni jezik

U hrvatskom znakovnom jeziku razlikujemo tri načina izvođenja znakova:

a) ručno – na tri načina:

- znakovi koji se izvode jednom rukom
- znakovi koji se izvode objema rukama, a istovrsni su
- znakovi koji se izvode objema rukama, ali nisu istovrsni

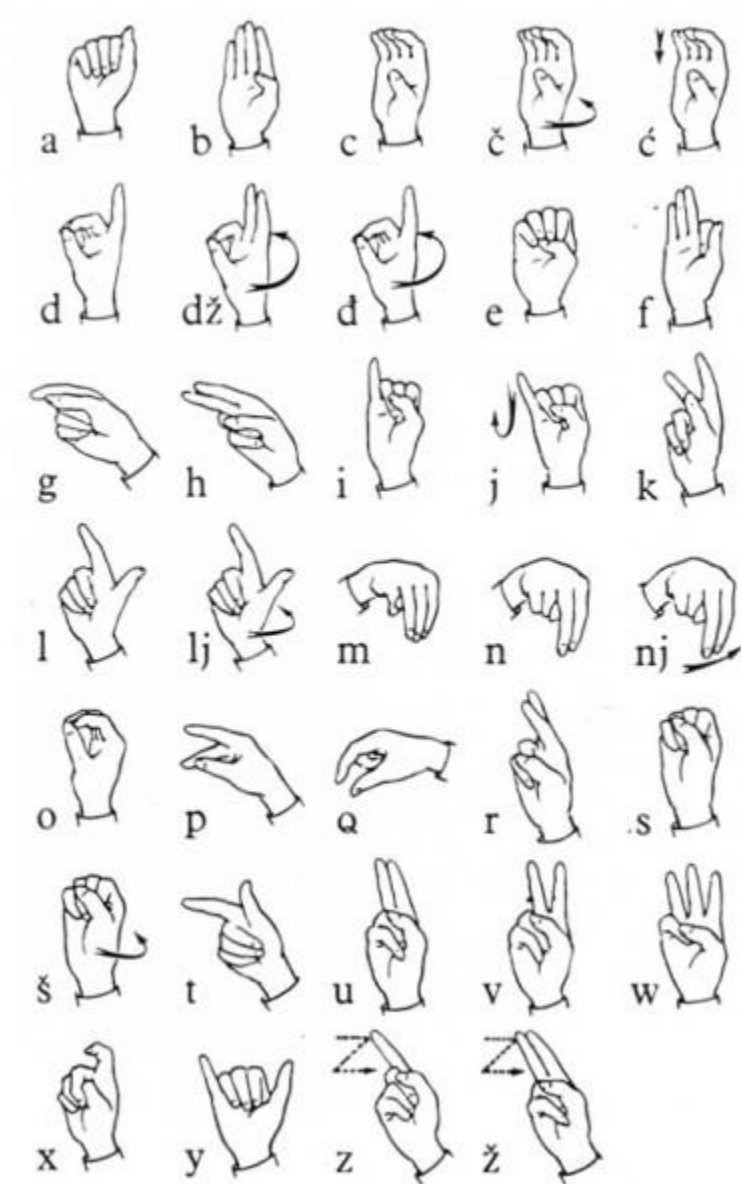
b. neručno – pomoću drugih dijelova tijela (glava, ramena, trup i dr.)

c. kombinirano – kombinacijom ruku i drugih dijelova tijela (npr. ruke i glave).

U znakovnom jeziku jedna je ruka dominantna, najčešće desna. Ako se znakovi izvode jednom rukom, uvijek se to čini dominantnom rukom (Tarczay i sur., 2006). Također, znakovi hrvatskog znakovnog jezika razlikuju se i po svojim oblikotvornim obilježjima kao što su oblik šake, mjesto izvođenja (tvorbe) znaka, orijentacija šake, kretanje znaka, neručna obilježja znaka (mimika, pokreti glave i pokreti tijela). Ako se znak ne izvodi pravilno, može dobiti sasvim drugo značenje, što dovodi do nesporazuma u komunikaciji. Zato treba paziti na brzinu, mjesto i način izvođenja znaka. Osim pravilnog znakovanja, u hrvatskom je znakovnom jeziku izuzetno važan kontakt očima. Dok čujuće osobe mogu razgovarati i ne gledati u osobu kojoj govore ili koja govori, kod osoba koje komuniciraju znakovnim jezikom neizostavan je kontakt očima. Bez obzira na to koliko dobro poznajemo hrvatski znakovni jezik, govornika gledamo u oči cijelo vrijeme dok nam govori.

Zajednica gluhih i nagluhih osoba u Republici Hrvatskoj služi se jednoručnom (slika 2) i dvoručnom (slika 3) abecedom. Obje abecede sadrže sva slova hrvatskog govornog jezika te neka slova stranih abeceda kao što su W, X, Y i Q. Ručne abecede pomoćno su sredstvo u komunikaciji i koriste se u izricanju osobnih imena, naziva ustanova i manje poznatih mjesta, za stručne izraze te pojmove za koje ne postoji dogovoreni znak (Tarczay i sur., 2006). Ručne abecede predstavljaju tri puta sporiju manualnu formu glasovnog govora; njima se može komunicirati oko 60 riječi u minuti, za razliku od glasovnog govora, kojim se komunicira oko 180 riječi u minuti (Bench,

1992). Abeceda se ne koristi kao primarni način komunikacije jer je suviše spor način i otežava komunikaciju. Ručne abecede imaju pomoćnu ulogu u komunikaciji.

Slika 2: Jednoručna abeceda, <http://uoosbbz.hr/znakovni-jezik/abeceda/jednorucna-abeceda1> [preuzeto: prosinac 2020.].

Slika 3: Dvoručna abeceda, <http://uoosbbz.hr/znakovni-jezik/abeceda/primjer-dvorucne-abecede-hrvatskog-znakovnog-jezika> [preuzeto: prosinac 2020.].

U prošlosti se (a, nažalost, i danas je to ponegdje slučaj) znakovni jezik smatrao neadekvatnom zamjenom za jezik. Znakovni je jezik etiketiran kao nedostatan, previše slikovit, bezvrijedan pokušaj komunikacije koji je sprječavao razvoj apstraktnog mišljenja, razvijanje ideja te sveukupni razvoj pojedinca. Ako jezik shvaćamo kao sustav arbitrarnih simbola upravljani gramatičkim pravilima, koji dijele članovi iste zajednice i koriste ga za očuvanje i prenošenje kulture, tada je i HZJ pravi jezik. Posjeduje sve morfosintaktičke elemente te se može smatrati pravim jezikom, posjeduje tendenciju pojednostavljivanja složenih struktura, specijalizira se u tehničkom nazivlju i dolazi u doticaj sa znakovnim jezicima drugih zemalja. Sve su to karakteristike istinskog, pravog jezika koji se širi i obogaćuje. Znakovni jezik izražava se preko vizualno-tjelesnog modaliteta, a

ne preko akustično-glasovnog (Volterra, 1987) upravo zbog toga što on predstavlja komunikacijski sustav koji se razvijao u odsutnosti riječi. Kako u govoru neprestano koristimo naglaske, pauze i različite intonacije tako neverbalna komunikacija ima metakomunikacijsku funkciju ako proizvodi elemente potrebne za interpretaciju značenja verbalnih izraza: odgovarajući izraz lica, položaj ruku i tijela. HZJ se, kao i drugi znakovni jezici, razvio s visokim stupnjem ikoničnosti. Znak je često sličan onome što želi označiti.

3. Povijest znakovnog jezika

Ne postoji siguran i točan zapis o tome kada se i gdje znakovni jezik prvi put počeo koristiti. Najstariji zapis koji spominje gluhe datira iz 1000. godine pr. Kr., a riječ je o Talmudu, židovskom zakonu, koji gluhim osobama nije davao pravo vlasništva (v. Frančić, 2016: 14). U srednjem vijeku smatralo se da je gluhoća Božja kazna i da su gluhe osobe opsjednute zlim duhovima pa da zbog toga ne mogu govoriti, čuti Božju riječ ni biti spašene. Tek se krajem 16. stoljeća u Europi počelo vjerovati da su gluhi umno i fizički jednaki čujućima. U to su vrijeme Pedro Ponce de Leon i Juan Pablo Bonet podučavali znakovnome jeziku sinove plemića kako bi mogli dobiti nasljedstvo. Juan Pablo Bonet, španjolski svećenik i početnik u podučavanju gluhih, napisao je prvu knjigu o obrazovanju gluhih s naslovom „Reducción de las letras y arte para enseñar a hablar a los mudos“³. Bonet se koristio jednoručnom abecedom (slika 2.)

Slika 4. Pedro Ponce de Leon⁴

Slika 5. Juan Pablo Bonet⁵

³ Šp. „Sažetak slova i umijeće podučavanja gluhih govoru“.

⁴ Izvor: <https://www.startasl.com/pedro-ponce-de-leon/> [pregled: ožujak 2021.].

⁵ Izvor: <https://www.enjoyzaragoza.es/juan-pablo-bonet/> [pregled: ožujak 2021.].

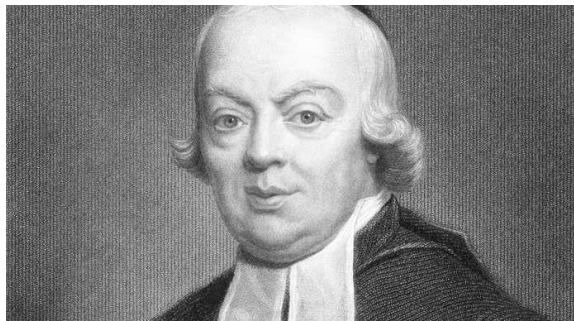

Slika 6: Gravure Dieaga de Astora iz „Reducción de las letras y arte para enseñar a hablar a los mudos“ [preuzeto: prosinac 2020.].

U 18. stoljeću filantropski odgojitelj, poznat kao otac gluhih, Charles Michel de L'Epée osnovao je prvu javnu školu za gluhe i napisao knjigu „Institution des sourds et muets, par la voie des signes méthodiques“⁶. U 19. stoljeću u SAD-u, UK-u, Meksiku itd. osnovane su brojne škole za obrazovanje gluhih i nagluhih. Međutim, 1880. održan je kongres u Milanu na kojem je izglasana zabrana korištenja znakovnog jezika u školama. Škole u europskim zemljama i Sjedinjenim Državama prešle su na upotrebu logopedске terapije bez znakovnog jezika kao metode obrazovanja gluhih. Tek 2010. odbor se službeno ispričao zbog takve diskriminacije i jasnih posljedica te odluke. Godine 1921. registrirano je prvo društvo gluhih južno od Beča i Budimpešte „Dobrotvor“, a prvi predsjednik bio je gluhi slikar Ivan Smole. Nadalje, 1945. godine osnovani su lokalna udruga gluhih u Splitu i Savez defektnih sluhom Jugoslavije. U Rimu je 1951. osnovana Svjetska federacija gluhih (World Federation of the Deaf), koja je 1955. organizirala Drugi svjetski kongres gluhih u Zagrebu. Američki lingvist i profesor William C. Stokoe proveo je brojna istraživanja o američkom znakovnom jeziku (ASL) koja su dovela do priznanja da su znakovni jezici pravi jezici koji imaju sintaksu i morfologiju te da nisu samo sustavi gesta, tj. pantomima. Pojam „kultura Gluhih“ pojavio se kasnih 70-ih. Podaci o kulturnim značajkama proizlaze iz naslova „Subcultures“ (Lunde, 1956), „Deaf community life“ (Higgins, 1980) i „Social aspects of deafness“ (Christiansen i Meisegeier, 1986). Kada se kultura Gluhih počela širiti, postalo je neophodno definirati što je to zapravo i tko je njezin član. Jedno je od glavnih nastojanja zajednice

⁶ Izvor: Hrvatski savez gluhih i nagluhih. URL: <http://www.hsgn.hr/povijest-hsgn-a/> [pregled: prosinac 2020.].

gluhih da se medicinski, patološki model zamijeni kulturološkim modelom gluhoće. Dana 21. prosinca 1994. u Zagrebu, s ciljem omogućavanja dostojanstvenog i ravnopravnog suživota gluhoslijepih osoba u društvenoj zajednici, osnovana je udruga „Dodir“.

Slika 7: Charles Michel de L'Épée⁷

Prvu školu za gluhoonijeme u Hrvatskoj otvorio je 1885. godine Adalbert Lampe. Nakon nekoliko godina rada ukida se privatna Lampeova škola i godine 1891. osniva se Zemaljski zavod za gluhoonijeme u Zagrebu. Nadalje, u borbi za prava gluhih i nagluhih veliki utjecaj imala je Helen Keller. Svjetski poznata gluhoonijepa američka književnica izgubila je vid i sluh s nepunih godinu dana. Njezina učiteljica i prijateljica Anne Sullivan pomogla je Helen završiti školu i poticala ju je u pisanju mnogobrojnih radova. Helen je naučila nekoliko jezika i dobila počasni doktorat. Ona je bila pravi primjer da invaliditet nije ograničenje, već izazov koji se uspješno može savladati. Pokazala je svijetu da gluhe i gluhoonijeppe osobe nisu čudaci ni genijalci, nego osobe koje su sposobne učiti, stvarati, pridonositi čovječanstvu te da okolina ima obvezu omogućiti im razvoj i ostvarivanje punih potencijala.

Najistaknutiji borac za pravo gluhih da koriste znakovni jezik u Hrvatskoj bio je Antun Zimmermann, profesor matematike. Napisao je prvi hrvatski udžbenik matematike za prvi razred škole za gluhe s opsežnim priručnikom za nastavnike. Njegov „Uvodni seminar o komunikaciji s osobama oštećena sluha“ opisuje fonologiju HZJ-a i oko 3000 osnovnih znakova. Godine 2015. donesen je Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoonijepih osoba u Republici Hrvatskoj, kojim je hrvatski znakovni jezik priznat i definiran kao samosvojan jezični sustav s vlastitim gramatičkim pravilima, potpuno neovisan o jeziku čujućih osoba. Godine 1961. utemeljena je poliklinika SUVAG, u kojoj se primjenjuju verbotonalne

⁷ Izvor: <https://www.britannica.com/biography/Charles-Michel-abbe-de-l-Epee> [pregled: ožujak 2020.].

metode.⁸ Osnovao ju je profesor s Odsjeka za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu Petar Guberina. Među djelatnostima poliklinike SUVAG ističu se odgoj i obrazovanje te socijalna skrb za djecu predškolske i osnovnoškolske dobi.

4. Uvođenje znakovnog jezika u osnovne škole

Terminom „ljudsko pravo“ označavamo ono što je univerzalno, dostupno svima. Ljudsko je pravo neotuđivo i neovisno o spolu, boji kože, nacionalnosti, invaliditetu, socijalnom podrijetlu itd. Pravo na obrazovanje jedno je od temeljnih ljudskih prava, a definirano je u brojnim međunarodnim dokumentima kao što su Deklaracija o ljudskim pravima (1948), Povelja o temeljnim pravima Europske unije (2000), Europska strategija za osobe s invaliditetom 2010. – 2020. (Europska komisija, 2010). Pristup obrazovanju temelji se na načelu jednakosti i nediskriminacije, i to na svim razinama, što podrazumijeva: besplatno i obvezno osnovno obrazovanje, svima dostupno srednje obrazovanje, svima dostupno visoko obrazovanje (UNESCO; Guidelines for inclusion: ensuring access to education for all, 2005).

Cilj je osnovnoškolskog obrazovanja omogućiti svim učenicima s teškoćama stjecanje znanja, umijeća i vještina u skladu s njihovim potencijalima kako bi bili spremni za nastavak školovanja, tržište rada te cjeloživotno učenje.

Prije promjene pravne regulative 70-ih i 80-ih godina nije bilo uobičajeno da djeca s oštećenjem sluha pohađaju redovne škole te većinom nisu imala prevoditelje. Nakon toga dolazi do značajnog porasta prevoditelja u školama te je gluhim i nagluhim učenicima omogućen prelazak iz zavoda i posebnih dnevnih škola za gluha djecu u škole u njihovoj lokalnoj zajednici. Danas se takva integracija označava pojmom inkluzije. U prošlosti su djeca s teškoćama u razvoju bila isključena iz redovnih škola i marginalizirana u društvu. Dok se u razvijenim zemljama situacija znatno poboljšala, u mnogim manje razvijenim zemljama djeca s poteškoćama još uvijek nemaju pristup redovnim školama. Tek osamdesetih godina prošlog stoljeća u Sjevernoj Americi pojavila se ideja o inkluzivnom obrazovanju, a taj su primjer slijedile Velika Britanija i Republika Hrvatska. Prava djece na inkluzivno obrazovanje uključena su u dokumente različitih međunarodnih organizacija za zaštitu ljudskih prava. Pojam inkluzije odnosi se na punu pripadnost redovnom razredu, na

⁸ Podrazumijevaju metode pristupe i postupke koji se koriste u dijagnostici i rehabilitaciji slušanja i govora i u terapiji govornih poremećaja. URL: https://www.suvag.hr/guberina/3/#osnovni_principi [pregled: prosinac 2020.].

edukaciju učenika koja je u nadležnosti kako posebnih tako i redovnih nastavnika te na pružanje podrške koja je sadržana u nastavnom programu i nije izolirana od njega. Dakle, inkluzija je usmjerena na mogućnosti, a ne na ograničenja i podrazumijeva veću kvalitetu obrazovanja za sve učenike.

Kada se govori o integraciji u redovni obrazovni program, često se raspravlja o ublažavanju ograničavajućeg djelovanja okoline na djecu s teškoćama u razvoju, a raspravlja se i o načelima normalizacije. Načelo normalizacije prepoznaje esencijalnu ljudskost pojedinaca, kao i činjenicu da on ima iste osnovne želje i potrebe kao i ostali ljudi. Umjesto da ističe različitosti, ono se usredotočuje na osobine koje dijeli s drugima. Najvažnije je pružanje usluga u okruženjima i okolnostima koje su, što je više moguće, kulturno uobičajene (Chimedza, 2010).

Prvi primjer takve inkluzije u Republici Hrvatskoj nalazimo u zagrebačkoj XII. gimnaziji te u II. ekonomskoj školi, na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu i Učiteljskom fakultetu u Zagrebu, gdje je uz podršku obrazovnog prevoditelja Službe podrške „Dodir“ omogućena potpuna komunikacijska integracija. Sustav, profesori i učitelji trebaju se prilagoditi različitim potrebama i mogućnostima učenika te pružiti svima jednaku priliku za rast i razvoj. Djeca koja se koriste znakovnim jezikom poznaju neke sinonime, stvaraju neologizme, na prirodan način odabiru stilove i registre koji odgovaraju određenim komunikacijskim kontekstima, i sve to uz pomoć i nadzor odraslih kojima je znakovni jezik materinski (Teruggi, A. LJ., 2004). Ako djeca postanu svjesna jezika kojim se koriste i ako su svjesna gramatičkih pravila i konteksta uporabe, moći će uspoređivati jezike, razvijati sposobnost razmišljanja i komunikacije.

Bosnar i Bradarić Jončić proveli su istraživanje o stavovima prema edukacijskoj integraciji, znakovnom jeziku i prevoditeljima znakovnog jezika u vrtićima i školama. U tom istraživanju pokazalo se da prosvjetni radnici uglavnom imaju povoljne stavove o uključivanju gluhe djece u odgojno-obrazovne ustanove. Utvrđeno je također da se stavovi prema uključivanju slušnooštećene djece/mladeži statistički značajno razlikuju s obzirom na program u kojem prosvjetni djelatnici rade (predškolski, niži razredi osnovne škole, viši razredi osnovne škole, srednja škola). Najpovoljnije stavove prema odgojno-obrazovnoj integraciji slušnooštećene djece/mladeži pokazali su odgajatelji, zatim predmetni nastavnici, manje povoljne razredni učitelji, a najnepovoljnije stavove pokazali su srednjoškolski profesori. I dok se prosvjetni radnici slažu da gluhi imaju jednak potencijal kao i čujuć, da nemaju niži kvocijent inteligencije i da mogu ostvariti

jednak uspjeh kao i njihovi čujući vršnjaci, zabrinjavajuće je što „čak 65% ispitanika izjavljuje kako tijekom svog stručnog osposobljavanja nisu stekli potrebna znanja za rad s ovom djecom/mladeži, a preko 90% njih ni kasnije nisu stekli nikakvu dodatnu edukaciju u vidu seminara i slično“ (Bosnar i Bradarić-Jončić).

5. Inkluzija gluhih i nagluhih učenika u redovni školski sustav

Ideja je o inkluziji pozitivna jer se želi omogućiti svim učenicima s poteškoćama jednako obrazovanje kao i drugim vršnjacima u sredini u kojoj žive. Svako dijete ima pravo na kvalitetno obrazovanje, dostupnost informacija i komunikaciju. Međutim, djeca s oštećenjem sluha spadaju u posebnu skupinu koja ne može komunicirati s okolinom i može se zbog toga osjećati izolirano. Tako se uključivanje pojedinaca, odnosno inkluzija može pretvoriti u segregaciju. Kako se uključenost pretvara u isključenost, možemo vidjeti na primjeru gluhog profesora Rogera Carvera (1997). „Kao jedan od preživjelih, koji je devet godina bio uključen u lokalne redovne škole, kao najživlju uspomenu iz tog procesa imam osjećaj isključenosti. Moje školovanje bilo je praktički samoobrazovanje koje sam dobivao iz knjiga. Bio sam jedva sposoban, bolje reći nesposoban, pratiti razgovor u razredu unatoč svojim izvrsnim oralnim sposobnostima. Nisam mogao sudjelovati u razgovorima svojih vršnjaka, oni su me ismijavali, bio sam stalno i mučno podsjećan na svoje nedostatke, svakog dana. Mnogi od mojih gluhih kolega i ja još uvijek nosimo emocionalne ožiljke te i dalje, na mnogo načina, osjećamo svoju društvenu nefunkcionalnost kao posljedicu ovakvih doživljaja.“

Iako se ponekad uključivanje djeteta u posebne škole može protumačiti kao kršenje njegovih osnovnih prava, treba obratiti pažnju na poticajnu okolinu, odnosno okruženje koje će djetetu zaista omogućiti ostvarivanje svih njegovih potencijala. Svjetska federacija gluhih (WFD) u svom dokumentu *Obrazovna prava gluhe djece* (2007) izjednačava zlostavljanje s uskraćivanjem prava gluhoj djeci na dostupnost kvalitetnog obrazovanja te ističe sljedeće:

- Gluhi imaju, kao i svi ljudi, pravo na potpunu dostupnost kvalitetnog obrazovanja.
- Gluhe su osobe ponajprije vizualna bića čije su oči prozor u svijet informacija i znanja. Zato znakovni jezik i vizualne strategije trebaju biti dostupni gluhim osobama kao osnovno ljudsko pravo.
- Obrazovanje samo po sebi nije mjesto ili cilj, već kontinuirani cjeloživotni proces osposobljavanja pojedinca za stjecanje niza vještina koje će omogućiti razvoj neovisnog,

obrazovnog, zaposlenog, samoostvarenog građanina koji sudjeluje i pridonosi vlastitoj zajednici i društvu u cjelini.

„Zamislite da ste u redovnom odjeljenju i da svi učenici pričaju jezikom koji ne razumijete, a i nastavnik govori jezikom koji ne možete razumjeti. Međutim, znate da postoji druga škola, ne toliko daleko, u kojoj učenici pričaju jezikom koji razumijete. Koja je škola više inkluzivna?“ (Duga, 2006, 42).

Ovim citatom autor iskazuje nezadovoljstvo uvjetima koji su stvoreni u školi i u kojima se provodi inkluzija. Iako je ideja inkluzije pozitivna i u teoriji nudi jednaku mogućnost svima, da bi ona to uistinu bila, potrebno je ispuniti neke uvjete kako bi se ona pravilno provodila. U ovom slučaju treba stvoriti uvjete za dvojezično provođenje nastave. McKee (2008), kao i mnogi drugi autori, nabraja sljedeće uvjete:

- pružanje gluhoj djeci i njihovim roditeljima kvalitetnog pristupa znakovnom jeziku i informacijama o njegovoj važnosti u dvojezičnim životima odraslih gluhih osoba
- okupljanje svih gluhih učenika određene redovne škole u jedan razred kako bi neprekidno imali prilike za komunikaciju i interakciju unutar i izvan razreda, osvještavanje razvijanja kulturnog identiteta i racionalnije korištenje stručnog osoblja s odgovarajućim vještinama (učitelji, prevoditelji)
- podučavanje jezikom koji gluhi učenici razumiju (ako to nije govorni jezik, onda koristiti znakovni)
- razvijanje dobrog partnerstva i suradnje između gluhog i čujućeg učitelja koji zajedno oblikuju dvojezično i dvokulturalno obrazovanje.

6. Prevoditelj znakovnog jezika

U Republici Hrvatskoj postoje nedoumice oko korištenja termina kao što su „tumač“ i „prevoditelj“. U mnogim službenim dokumentima još se uvijek rabi riječ „tumač“. Potrebno je naglasiti kako taj termin stavlja gluhe i gluhoslijepe osobe u nezgodnu poziciju jer ih obilježava kao osobe kojima je potrebno stalno nešto tumačiti. Gluhe i nagluhe osobe opravdano smatraju taj termin pogrdnim. Također, nije jednako rabiti termine „prevoditelj za gluhe i gluhoslijepe“, kojim se naglasak stavlja na njihovu poteškoću, i „prevoditelj znakovnog jezika“, koji naglasak stavlja

na znakovni jezik kao ravnopravni jezik svih živih jezika. Stoga ću nadalje u ovom radu koristiti isključivo termin „prevoditelj“ odnosno „prevoditelj znakovnog jezika“.

Prevoditelji su pojedinci koji pružaju usluge prevođenja i u odgoju i obrazovanju. Iako mogu imati opći naziv i izvoditi konvencionalne zadatke prevođenja, oni moraju imati i posebne vještine neophodne za rad u odgoju i obrazovanju. Posao je prevoditelja sveobuhvatan. Bilo da je riječ o seminarima, doškolovanju, predavanjima, tečajevima i sl., sve to može predstavljati situaciju prevođenja. Prevoditelj znakovnog jezika treba imati kompetencije iz više jezika (HZJ-a, hrvatskoga jezika) i više modaliteta komunikacije. On prevodi osobama različitih dobnih skupina, različitih razina oštećenja sluha, prevodi osobama različitih kognitivnih ili jezičnih kompetencija. Nerijetko se prevoditelj nađe u situaciji kada treba surađivati s drugim osobama (učiteljima, profesorima i sl.). Iz navedenih primjera vidljivo je koliko je rad prevoditelja sveobuhvatan te zašto su potrebna dodatna znanja i kompetencije.

Zadaće su prevoditelja hrvatskog znakovnog jezika za gluhe učenike i prevoditelja znakovnog jezika za gluhoslijepe učenike u redovitoj ili posebnoj ustanovi i izvanučioničkim oblicima nastave: (1) prevođenje u komunikacijskom obliku koji je najprimjereniji za učenika i njegovu okolinu, (2) pružanje pomoći u kretanju za slijepe učenike, (3) pružanje pomoći u kretanju za gluhoslijepe učenike i opisivanje okoline, (4) ispisivanje teksta izlaganja predavača na računalu tijekom nastave. Zadaće suradnika u odgojno-obrazovnom i nastavnom radu definiraju se sukladno potrebama učenika u sklopu njegova programa rada i mogu sadržavati neke ili sve navedene aktivnosti, kao i neke aktivnosti specifične za funkcioniranje učenika koje nisu navedene u ovome pravilniku.⁹

6.1. Što se očekuje od prevoditelja u osnovnoj školi?

U počecima integracije bilo je uobičajeno da učitelji iz redovnih škola odlaze u posebne škole i tamo prevode, podučavaju učenike, potiču ih na rad. Danas se za prevođenje zapošljavaju profesionalni prevoditelji čija je uloga značajno drugačija od uloge učitelja u svakidašnjoj nastavi. Akt o edukaciji gluhih (1986) najpoznatiji je po uvođenju Povjerenstva za edukaciju gluhih. Nalaz tog Povjerenstva, u kojem se navodi da je „trenutni status obrazovanja gluhih osoba u Sjedinjenim

⁹ Izvor: Uključenje djece i učenika s posebnim potrebama u redoviti sustav obrazovanja, URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/special-education-needs-provision-within-mainstream-education-11_hr [pregled: prosinac 2020.]

državama nezadovoljavajuć“ (Povjerenstvo za edukaciju gluhih, 188, p.viii), doveo je do formuliranja 52 preporuke za poboljšanje kvalitete obrazovanja osoba s oštećenjem sluha (Chafin Seal B., 2014).

Kako bi prevoditelj uspješno obavljao posao, nužno je poznavanje razvoja djeteta i promjena koje se očekuju kod djeteta. U današnjem ranom osnovnoškolskom obrazovanju svaka interakcija i svaka prilika za interakciju smatraju se ključnima za učenje jezika. U tom je razdoblju obrazovni prevoditelj ključna poveznica između redovnog učitelja i učenika. Poveznica koja vodi do razumijevanja djetetova jezika i poticanja njegova razvoja. Iako se prevoditeljem postaje nakon položenog ispita, to nije dovoljno znanja o jezičnom razvoju, posebno gluhog ili nagluhog djeteta. Ako prevoditelj prihvaća svoju ulogu obrazovnog prevoditelja, on širi shvaćanje cjelovitih potreba djeteta.

Kombinacija nastavnika koji je snažno razvojno orijentiran i primjereno educiranog prevoditelja može biti dobitna za gluhe i nagluhe učenike čije su kognitivne, socijalne, motoričke i jezične vještine u razvoju (Chafin Seal, B., 2014). Uloga prevoditelja u nižim razredima osnovne škole značajno se razlikuje od uloge prevoditelja u višim razredima osnovne škole ili prevoditelja koji prevodi odraslima. Obrazovni prevoditelj u nižim razredima pomaže djetetu oštećena sluha u svakodnevnim fizičkim aktivnostima kao što su oblačenje jakne, odlaganje, pospremanje školskog pribora, izvođenje učenika pred roditelje i sl. Prevoditelj je tada zaista najprikladnija osoba koja će pomoći učeniku s obzirom na to da komunicira jezikom koji prati te aktivnosti. Nije dovoljno da prevoditelj bude samo sjenka koja će pratiti riječi učitelja, ne treba strahovati da će ga se gledati samo kao pomagača ako pomaže učeniku pri oblačenju jakne. Zapravo, pomaganje je ključni dio uloge obrazovnog prevoditelja. Ono proširuje ulogu prevoditelja kao stručnjaka za jezik i komunikaciju gluhih učenika. Također, prevoditelj treba uspostaviti kvalitetnu komunikaciju s učiteljima, roditeljima i drugim stručnim suradnicima. „U odnosu na moguću zabrinutost roditelja čujućih učenika ovakav model edukacije slušnooštećenih učenika ne ostavlja negativne posljedice na postignuća čujućih učenika, već dapače, obogaćuje njihova iskustva, znanja i vještine. Pokazalo se, naime, također da u ovakvim uvjetima i čujućci učenici razvijaju interes za znakovni jezik i uspješno ovladavaju njime, čime se stvaraju dodatne pretpostavke uspješnijeg uključivanja gluhe i teško nagluhe djece u čujuću okolinu“ (Bradarić-Jončić i Bosnar, 2008).

7. Znakovni jezik za čujuće

Već je poznato kako je govor temelj ljudske komunikacije i da utječe na cjelokupan tjelesni razvoj. Postoje dvije razvojne faze djeteta; predverbalna i verbalna. Iako su to osnovne dvije faze, treba napomenuti da se svako dijete individualno razvija. Razvoj njegova govora uvelike ovisi o njegovu okruženju, odnosno o tome koliko je okolina poticajna. Dijete mora osjetiti da se okolina zanima za njega i njegov govor. U predverbalnom razdoblju dijete upoznaje svijet ponajprije vidom i rukama. Dojenče opipom, dodirivanjem i dohvaćanjem predmeta upoznaje svijet. Naše su ruke neprestano u pokretu, većinom su to automatske radnje o kojima ne moramo razmišljati. To govori o povezanosti fine motorike i govora koja se može uočiti kod djece već u prvim mjesecima života. Provedena su „brojna istraživanja gdje je potvrđeno da pokreti prstiju i razvoj fine motorike utječu na razvoj govora. Dijelovi središnjeg živčanog sustava, odnosno moždane stanice koje su zadužene za govor nalaze se na istome mjestu kao i zrcalni neuroni odgovorni za sustav upravljanja pokretom“ (Velički i Katarinčić, 2011). Istraživanja su pokazala da se čak ne može isključiti ni njihova identičnost. Komunikacija znakovnim jezikom od najranije dobi osigurava uspješan govorno-jezični, kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj djeteta (Ivasović, 2014.). Znakovanje ima i trenutni i dugotrajni pozitivni učinak. U najranijoj je dobi to most između predjezične komunikacije i rane jezične komunikacije. Primjerice, u kognitivnom aspektu znakovanjem dijete unaprjeđuje svoje pamćenje, pozornost, percepciju i sl. Pri znakovanju se povezuju promatranje i kontrola pokreta, što pospješuje koordinaciju oko-ruka, odnosno senzorički aspekt. Na samom početku učenja znakovnog jezika dobro je da dijete ispred sebe ima ogledalo kako bi poboljšalo svoju koordinaciju pokreta i izraza lica. Pravilno znakovanje zahtijeva i određene oblike pokreta, brze pokrete ruku, određeni redoslijed spajanja znakova, brzu izmjenu slova pri znakovanju primjerice imena i sl. Takvo poticanje finomotoričkih radnji usko je povezano s predpisačkim i predčitačkim vještinama, tj. razvojem motoričkog aspekta.

Učitelj Frane Jurlić napisao je članak „Integracija gluhe učenice s prevoditeljicom na znakovni jezik u nastavni proces“¹⁰, u kojem je istaknuo prednosti učenja hrvatskog znakovnog jezika kod čujućih učenika. Jurlić je na početku školske godine dobio razredništvo prvog razreda u koji je bila upisana i gluha učenica kojoj je dodijeljena prevoditeljica na znakovni jezik iz udruge „Dodir“. Uz pomoć svih stručnih djelatnika škole razradio je detaljan plan integracije. Kako bi vladala bolja

¹⁰ Izvor: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=166774 [pregled: ožujak 2020.]

atmosfera u razredu, zalagao se za to da i čujućí vršnjaci nauče osnove komunikacije na hrvatskom znakovnom jeziku. Kao pozitivne strane takve integracije navodi:

- razvijanje svijesti učenika o različitosti
- razvijanje solidarnosti učenika
- usvajanje novih znanja (znakovni jezik)
- uvođenje alternativnih načina praćenja i ocjenjivanja
- novo iskustvo za nastavnike, itd.

Naravno, da bi učenici pravilno naučili znakovati, potrebna im je i odgovarajuća edukacija. Hrvatski znakovni jezik priznat je kao jezik manjina u Republici Hrvatskoj. To je rezultiralo bilingvalno-bikulturalnom edukacijom gluhih kojima je prvi jezik hrvatski znakovni jezik, a hrvatski jezik drugi jezik. Time se proširio i kurikulum koji omogućava učenje hrvatskog znakovnog jezika čujućim učiteljima. Hrvatski znakovni jezik podučava se kao i svaki drugi strani jezik (gramatika, bogaćenje vokabulara, komunikacija, kultura govornika stranog jezika i sl.). Razvoj kurikuluma hrvatskog znakovnog jezika omogućio je njegovo uključivanje kao izbornog predmeta na sveučilištima, u osnovnim i srednjim školama, čime se brojne učitelje, nastavnike, profesore i stručne suradnike priprema za rad s gluhom djecom.

7.1. Hrvatski znakovni jezik u nastavi hrvatskoga jezika

U posljednjem odlomku ovoga rada predstavljám ideje za mogući metodički scenarij u nastavi hrvatskoga jezika u osnovnim školama. Na satu hrvatskoga jezika uvela bih učenike u svijet gluhih i upoznala ih s njihovom kulturom, znakovnim jezikom, znakovanjem i pojmom prevoditelja. Cilj je sata upoznati učenike s drugim kulturama, pokazati im „drugi svijet“ kako bi zajedno izgradili most koji će spojiti ta dva svijeta.

Međunarodni dan gluhih u cijelom svijetu se slavi 28. rujna. Zbog brojnih manifestacija koje se održavaju svjetska organizacija gluhih službeno je proglasila i „Međunarodni tjedan gluhih“ koji se obilježava svakog zadnjeg tjedna u rujnu. Gluhi neprestano razvijaju svoju kulturu i razbijaju predrasude o tome što (ne)mogu činiti. Razvila su se brojna događanja čiji su inicijatori gluhe i nagluhe osobe.

Tim udruge Dodir stvorio je prvu interaktivnu bajku u kojoj su glumili gluhi glumci amateri. Prikazali su Andersenovu bajku „Kraljevna na zrnú graška“. U bajci mogu uživati i čujućí jer je

sinkronizirana te na zabavan i edukativan način mogu ući u svijet gluhih i učiti znakovni jezik. Također, hrvatski savez gluhoslijepih osoba – Dodir predstavio je interaktivnu predstavu „Neshvaćeni i zanemareni“ na hrvatskom znakovnom jeziku. Nadalje, zagrebačka udruga Kazalište vizualne umjetnosti i kultura gluhih – Dlan uprizorila je kazališne predstave namijenjena svima, ne samo gluhim, jer se izvodi na znakovnom jeziku uz audiozapis. Dvoručnom abecedom mogu se ispričati razne priče, a isto tako se korištenjem jednoručne abecede može postići poetski izričaj. To je tzv. vizualna poezija pokreta gdje pjesnički pokreti dočaravaju značenje riječi. Diljem svijeta sveučilišta i škole za gluhe organiziraju ljetne i zimske kampove za gluhe osobe. Sudjelovanjem gluha djeca i mladi imaju priliku razviti istraživačke sklonosti, upoznati prirodu i kulturu različitih zemalja. Programi uključuju sportske aktivnosti, radionice, izlete gdje mladi aktivno sudjeluju i razvijaju osjećaj pripadnosti. U nama bliskoj Sloveniji postoje odmarališta za gluhe osobe gdje se redovno odvijaju različite aktivnosti vezane uz zdrave načine života. Primjer iz Pariza nam je dokaz kako gluhe osobe mogu raditi većinu poslova kao i čujuć. Tamo je otvoren kafić gdje rade čujuć, ali i gluhi konobari i svi će s vama komunicirati na znakovnom jeziku. Gluhe osobe su oduševljene što postoji mjesto na kojem nemaju nikakvih poteškoća u komunikaciji. Osim gluhih u kafić rado zalaze i čujuće osobe koje rado prihvaćaju izazov učenja znakovnog jezika. U našoj zemlji, gotovo u svakom gradu postoje klubovi gluhih gdje se okupljaju i druže mladi, odrasli i stariji ljudi. Gluhi organiziraju zabave koje su prilično maštovite i posjećene i od strane gluhih iz susjednih zemalja. Osim brojnih uspješnih kulturnih projekata postoje i sportski projekt gdje brojni članovi Međunarodnog olimpijskog odbora gluhih ostvaruju izvrsne rezultate. Važno je istaknuti da se gluhi sportaši ne smatraju invalidima i ne takmiče se u kategorijama osoba s invaliditetom gdje su pravila igre i natjecanja nešto drugačija. Hrvatski sportski savez gluhih postigao je značajne rezultate u raznim sportskim disciplinama: nogometu, stolnom tenisu, hrvanje, šahu, rukometu...

Lana, gluha djevojka – miss univers Primorsko-goranske županije, uspješni gluhoslijepi poduzetnik i vlasnik restorana Danny Delcambre, gluhi akademski slikar Zlatko Omerbegović koji je od 1994. godine bio najpoznatiji pantomimičar u Republici Hrvatskoj, Olaf Hassel, norveški astronom i znanstvenik koji je bio gluhi od rođenja, Ludwig van Beethoven, genijalni njemački skladatelj su samo neki primjeri uspješnih i ostvarenih gluhih i gluhoslijepih osoba.

Točno je da gluhe i gluhoslijepi osobe ne mogu raditi baš svaki posao koji mogu čujuć. Međutim, brojni povijesni i današnji primjeri nam pokazuju koliko gluhi i gluhoslijepi imaju širok spektar

zanimanja u kojem su vrlo uspješni i nikako ne zaostaju za čujućima. Nužno je osvijestiti okolinu o njihovim mogućnostima i sposobnostima. Zato je potrebno djecu od najranije dobi postepeno upoznavati s posebnostima gluhih i učiti ih znakovni jezik kako ni jedna osoba ne bi bila uskraćena u iskazivanju svojih potencijala.

Motivacija

Učenicima su podijeljene kartice s riječima. Na karticama se nalaze riječi „mama“, „tata“, „dan“, „škola“, „knjiga“, „sunce“, „zvijezda“, „mjesec“, „kuća“ i „tramvaj“ (Prilog 1). Zadatak je da svaki učenik pokuša osmisliti znak za pojedinu riječ, odnosno način na koji bi tu riječ prikazao rukama bez izgovaranja. Svaki učenik ima priliku prikazati znakove koje je osmislio za pojedine riječi. Nakon toga na PPT-u se pokazuje ispravno znakovanje koje se demonstrira učenicima (Prilog 2).

Učenike se upoznaje s pojmovima „znakovni jezik“ i „prevoditelj“ te ih se uvodi u svijet i kulturu gluhih osoba.

Jeste li imali priliku susresti se s osobom koja je gluha?

Što mislite, kako gluhe osobe razgovaraju?

Što mislite, mogu li gluhe osobe ići u vrtić, školu, na fakultet?

Znate li tko je prevoditelj i koja je njegova uloga?

Kada biste imali priliku, što biste voljeli pitati osobu koja je gluha?

Želite li naučiti znakovati?

Kao i sva ostala djeca, tako i gluha djeca od samog rođenja uče svoj jezik, znakovni jezik. Kako ste vi učili slovo po slovo, riječ po riječ, tako su i oni učili znak po znak. Dakle, njihov se jezik zove hrvatski znakovni jezik i priznat je u Republici Hrvatskoj kao samostalni jezik. Prije su učenici oštećena sluha pohađali posebne škole, ali danas učenici koji imaju oštećen sluh pohađaju redovnu školu. Kako bi mogli pratiti nastavu, trebaju prevoditelja. Prevoditelj je osoba koja je uz njih i uz čiju pomoć oni komuniciraju s drugim učenicima, učiteljima, ravnateljem i ostalima. Prevoditelj je osoba koja je čujuća i poznaje znakovni jezik te tako učeniku prenosi sve informacije i prevodi sve što je učiteljica rekla. Ako niste dosad imali priliku vidjeti kako netko znakuje, danas ću vam ja znakovati pjesmu, a i vi ćete imati priliku naučiti kako se znakuju neke riječi. Treba znati da su gluhe osobe jednako sposobne i inteligentne kao i čujuće. Većina ih ima posao, vozi

automobil, svakodnevno ide u dućan, školu, knjižnicu i svakoga dana postoji mogućnost da se susretnemo s njima. Poznavati hrvatski znakovni jezik jednako je kao i poznavati neki drugi strani jezik kao što su engleski, njemački i sl., što znači da, ako ga naučite, možete razgovarati s gluhim osobama i stvoriti nova poznanstva i prijateljstva jer znate jezik više. Učeći znakovni jezik stvaramo jedan veliki most koji nas povezuje s drugim ljudima koji se možda na početku čine drugačijima, ali u razgovoru i pri upoznavanju vidimo koliko smo svi zapravo jednaki.

Najava pjesme:

Danas ćemo na drugačiji način prikazati pjesmu Grigora Viteza Dohvati mi, tata, mjesec (Prilog 3). Dakle, trebate pozorno pratiti moje pokrete ruku, tijela i izraze lica, pokušati zapamtiti neke znakove koje pokazujem i pretpostaviti što bi ti znakovi značili. Učiteljica znakuje pjesmu „Dohvati mi, tata, mjesec“. Nakon znakovanja pjesme učenici razgovaraju o znakovima koje su vidjeli te se ispituje koliko su razumjeli.

Je li vam bilo teško pratiti znakove?

Jesam li, osim pokazivanja znakova, još nešto radila? Kakvi su mi bili izrazi lica? Jesu li se mijenjali?

Jeste li prepoznali neki znak, i ako jeste, koji?

Možete li ga ponoviti?

Možete li pretpostaviti o čemu pjesma govori?

U hrvatskom, kao i u ostalim znakovnim jezicima, vrlo je važan položaj ruke, kao i izrazi lica. Nekada nam samo izraz lica dovoljno govori o tome kakvu poruku prenosimo. Ako smo nasmijani, znači da prenosimo lijepu vijest, tužnim licem prenosimo tužne vijesti i sl.

Kako bi učenici bolje razumjeli znakove i shvatili u potpunosti o čemu pjesma govori, učenicima još jednom znakujem pjesmu, ali ovog puta i izgovaram tekst pjesme „Dohvati mi, tata, mjesec“.

Je li vam sada bilo lakše pratiti?

Jeste li zapamtili još koji znak?

Što mislite, mogu li se i druge pjesme prevesti na HZJ?

Učenicima će biti podijeljene kartice s napisanim riječima i pripadajućim znakom (Prilog 4). Na karticama će biti neke riječi iz pjesme i od tih riječi učenici će sastavljati svoje rečenice. Svaki učenik iz ravnice riječi odabire željene kartice, sastavlja rečenicu te uvježbava znakove za odabrane riječi.

Primjer: od riječi „tata“, „zec“, „vidjeti“ učenik će napraviti rečenicu: „Tata vidi zeca“, te ju interpretirati razredu.

Uvježbavanje

„Pokvareni telefon“

Učenici sjednu u red jedan iza drugog. Prvi učenik u redu odabire riječ te se okreće prema učeniku iza sebe i znakuje odabranu riječ. Tako se igra nastavlja do posljednjega. Cilj je igre znakovati riječ što preciznije da ne dođe do „pokvarenog telefona“.

Na kraju sata učenicima je prikazana jednoručna abeceda te će pomoću nje naučiti znakovati svoje ime (Prilog 5).

PRILOZI:

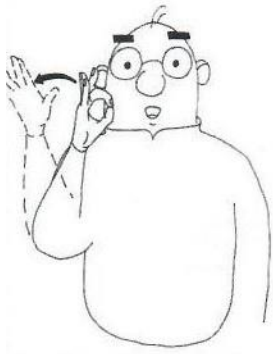
Prilog 1

Kartice s riječima

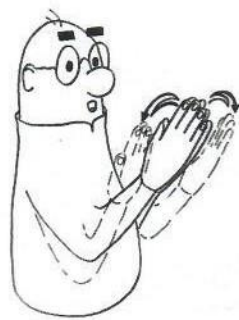
DAN	KNJIGA	KUĆA	MORE	ŠKOLA
SPAVATI	SUNCE	TATA	MAMA	ZEC

Prilog 2

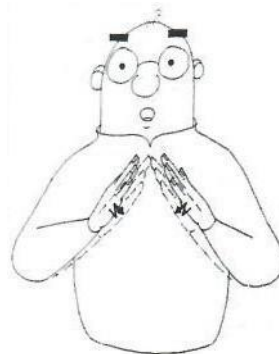
Riznica riječi

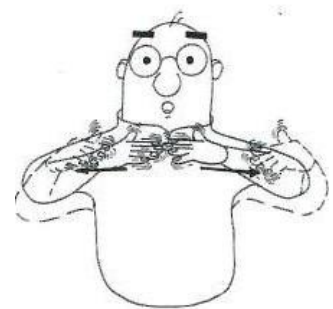
DAN

KNJIGA

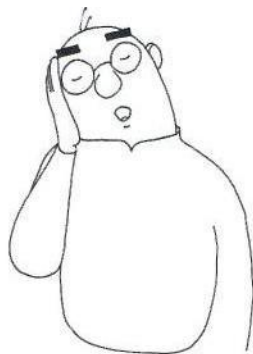
KUĆA

MORE

ŠKOLA

SPAVATI

SUNCE

TATA

MAMA

ZEC

Prilog 3

Dohvati mi, tata, mjesec

- *Dohvati mi, tata, mjesec,
da kraj mene sja!
Dohvati mi, tata, mjesec,
Da ga rukom taknem ja!*

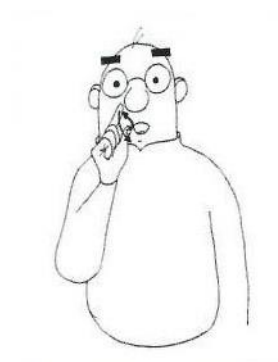
- *Mjesec mora gore sjati,
Ne smije se on skidati.
On mora kod zvijezda biti,*

*Put zvijezdama svijetliti,
da zvjezdice kući znaju,
kad se nebom naigraju.
I na zemlju mora sjati,
da zec vidi večerati,
da jež vidi putovati,
da miš vidi trčkarati,
da bi ptice mogle spati,
i da tebi, moje dijete,
mjesec lagan san isplete
od srebrnih niti
pa da spavaš i ti.*

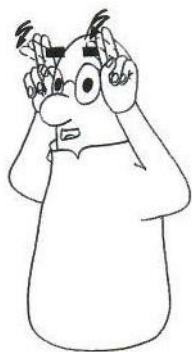
Grigor Vitez

Prilog 4

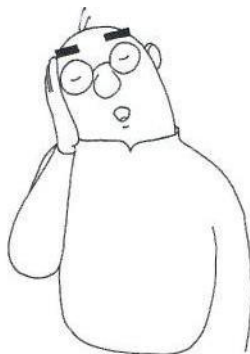
Kartice sa znakovima

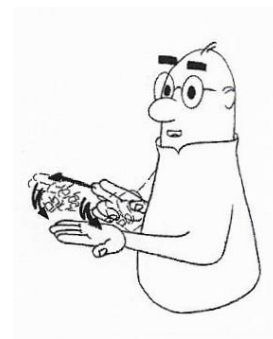
TATA

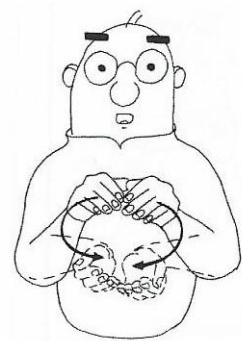
ZEC

SPAVATI

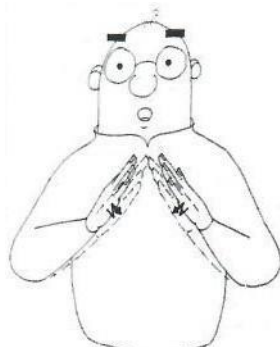
TRČATI

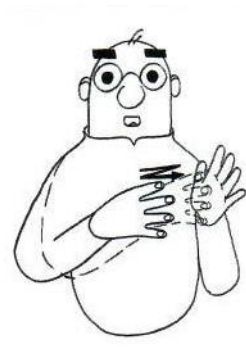
ZEMLJA

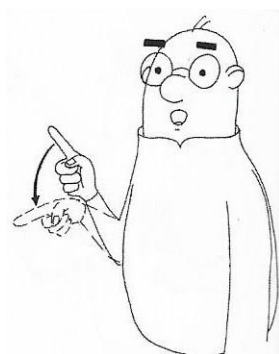
TREBATI

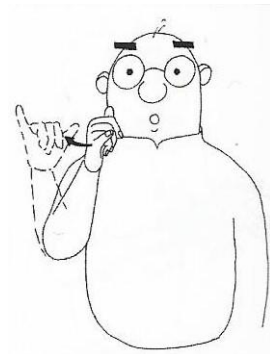
KUĆA

JEŽ

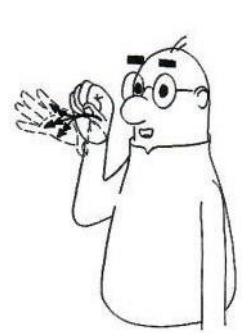
MORATI

PUTOVANJE

POKAZATI

SVIJETLITI

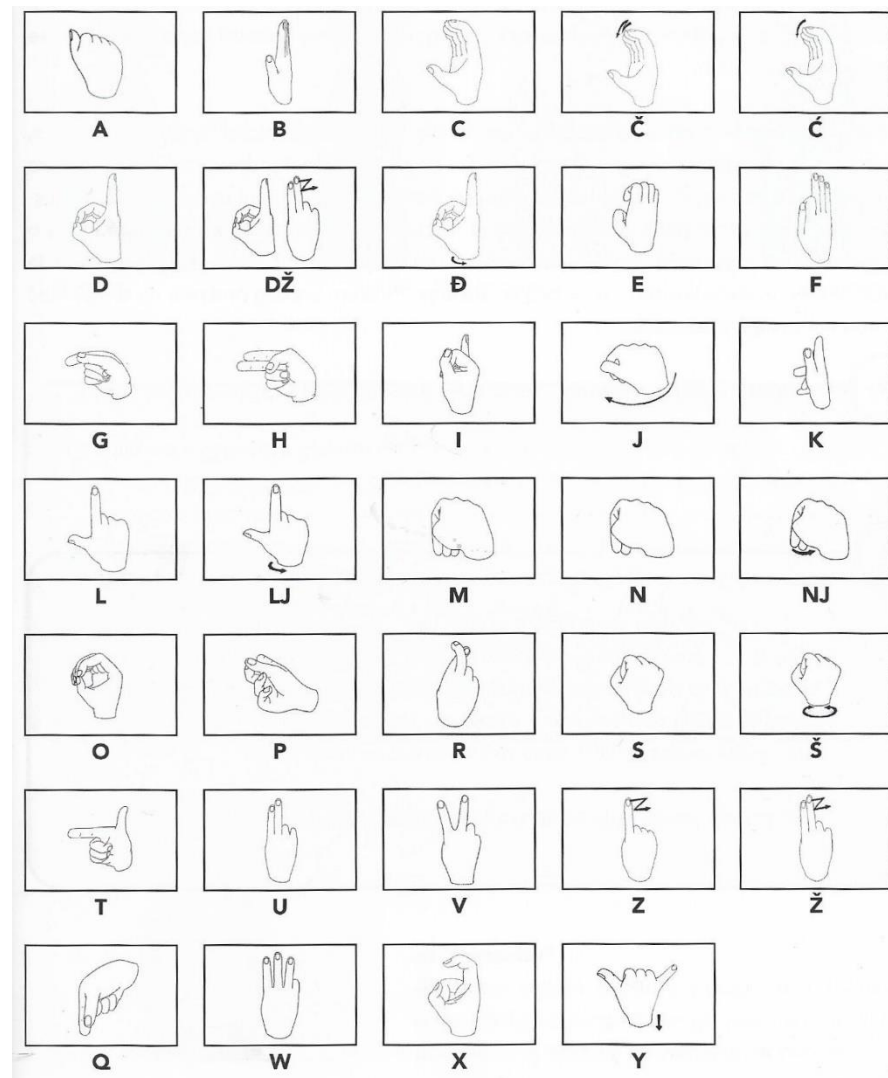
MJESEC (ASL)

ZVIJEZDA (ASL)

Prilog 5

Jednoručna abeceda

ZAKLJUČAK:

Edukacijsko uključivanje veliki je izazov odgoja i obrazovanja 21. stoljeća. Nastoji se stvoriti inkluzivno, zdravo društvo. Doneseni su brojni zakoni, članci, pravila, uvjeti kako bi se uredila inkluzivna sredina. Unatoč tome, realizacija jednakosti i inkluzivne sredine još je uvijek u velikom raskoraku s načelno prihvaćenim obvezama. No, ako pogledamo u ne tako daleku povijest, kad su se djeci oštećena sluha vezale ruke iza leđa kako ne bi mogla znakovati, odnosno kako bi se naučila oralnoj komunikaciji, i takvo stanje usporedimo s današnjicom, kad su mnogi znakovni jezici priznati kao samosvojni jezici, možemo reći da dolazi do napretka. Danas znakovni jezik uživa status samostalnog jezičnog sustava. Takvom preokretu možemo svjedočiti zahvaljujući brojnim edukacijsko-rehabilitacijskim, lingvističkim, neurolingvističkim, psiholingvističkim istraživanjima, ali i brojnim zajednicama gluhih koji su prepoznali svoju važnost i svoj potencijal. Iz tih istraživanja jasno je vidljiv pozitivan utjecaj inkluzije, ali i manjkavosti u provođenju. Kako u većini slučajeva djeca oštećena sluha nemaju gluhe roditelje, potrebno je roditeljima pružiti pravovremenu edukaciju o znakovnom jeziku, kulturi gluhih i njihovim mogućnostima. U Republici Hrvatskoj još je uvijek samo načelno prihvaćena strategija uključivanja djece s poteškoćama u redovni odgojno-obrazovni sustav. Potrebno je istražiti putove realizacije koji će omogućiti djeci s poteškoćama ostvarenje jednakosti. Kada nagluho ili gluho dijete uđe u sustav odgoja i obrazovanja, nužno je osigurati mu prevoditelja i stručne suradnike koji će mu omogućiti kvalitetno obrazovanje. Nadalje, svi odgojitelji, učitelji, profesori i stručni suradnici koji će raditi s gluhima trebaju detaljno razraditi plan i program koji će u potpunosti biti prilagođen pojedincu (opseg i dubina sadržaja, didaktička sredstva i pomagala, tehnika i sl.). Sve te osobe trebaju neprekidno surađivati te je potrebna kvalitetna komunikacija kako bi učenik zaista mogao izraziti svoj potencijal te kako bi osjećao pripadnost i sigurnost. Djeca oštećena sluha često izbjegavaju interakciju s vršnjacima jer se boje osuda i jer ih se isključuje iz interaktivnih igara. Istraživanja su pokazala da učenici oštećena sluha u redovnim školama imaju jako malo bliskih prijatelja ili ih uopće nemaju. Nasuprot tome, djeca koja pohađaju posebne škole gdje uče znakovni jezik ne osjećaju se ugroženo i sklapaju brojna prijateljstva. Također, ako u razredu, uz čujuću, ima više gluhe djece, ona nemaju problema s interakcijama i sklapanjem prijateljstva. Svi ti dokazi i istraživanja ističu koliko je važno da nam društvo bude jedna inkluzivna sredina i da se među pojedincima trebaju tražiti sličnosti, a ne isticati razlike. Inkluzivnim obrazovanjem pokazujemo da je svako biće jednako važno, da jednako doprinosi zajednici i da takvo obrazovanje ide svima

u korist. Svatko ima pravo na uspješan život i naša je dužnost omogućiti svakom jednake uvjete za ostvarenje kvalitetnog života (zdravlje, posao, uspjeh u školi, uspješni odnosi, materijalna sigurnost...). Gluhe osobe su liječnici, znanstvenici, slikari, glumci, veterinari, slastičari, konobari, sveučilišni profesori, snimatelji, poduzetnici... Mnoge gluhe osobe kao što su Harry Lang, Anders Gustaf Ekeberg, Frank Hochman su dale veliki doprinos znanosti i umjetnosti. Postoje zanimanja koja obavljaju samo gluhe osobe kao što su relej tumač¹¹, pjesnici na znakovnome jeziku, pripovjedači na znakovnome jeziku te istraživači znakovnoga jezika. Zaključujemo da je gluhim i gluhoslijepim osoba jedina prepreka zajednica koja ih ne razumije, isključuje i zanemaruje. Pravovremenom edukacijom čujućih možemo ostvariti značajne razlike.

¹¹ Relej tumači su gluhe osobe koje prevode govorni jezik tako da ga gluhe osobe s minimalnim jezičnim vještinama mogu razumjeti.

Literatura:

- Bradarić-Jončić, S., Bosnar, B. (2008). *Stavovi prema integraciji gluhe djece, znakovnom jeziku i uključivanju tumača za znakovni jezik u redovne vrtiće i škole*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, Vol. 44 No. 2, 2008.
- Bradarić-Jončić, S., Ivasović, V. (2004.). *Sign Language, deaf culture & bilingual education*. Zagreb: Kratis, Zagreb.
- Bradarić-Jončić, S., Mohr Nemčić, R. (2016): *Neka obilježja kulturnog identiteta gluhih i nagluhih osoba*. Logopedija 6(1), 24-37. Zagreb.
- Chafin Seal, B. (2014). *Znakovni jezik: najbolje prakse prevođenja u odgoju i obrazovanju*. Zagreb: URIHO Zagreb.
- Chimedza, R. (2010). *The Cultural Politics of Integrating Deaf Students in Regular Schools in Zimbabwe*. Disability & Society, 13, 4, 493–502.
- Duga – društvo ujedinjenih građanskih akcija (2006.) *Vodič kroz inkluziju u obrazovanju*. Sarajevo: Duga.
- Ivasović, V. (2009). *Gluho/nagluho dijete u redovnom obrazovnom sustavu problem ili izazov?* Zagreb: Hrvatski savez gluhih i nagluhih.
- Ivasović, V. (2014). *I ja želim znati! Gluhi i nagluhi učenik u redovnoj školi*. Zagreb: Hrvatski savez gluhih i nagluhih.
- Ladd, P. (2003). *Understanding Deaf Culture: In Search of Deafhood*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Marjanović, V., Škribulja, A., Gabelica, M., Gredelj, R. (2014). *Hrvatski na dlanu 3. Čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole*. Zagreb: Profil.
- McKee, R.L. (2008). *The Construction of Deaf Children as Marginal Bilinguals in the Mainstream*. The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 11, 5, 519–540.
- Milković, M. (2012) *Što jest, a što nije znakovni jezik?*, Zbornik radova sa stručnih skupova, Hrvatski savez gluhih i nagluhih, Zagreb, str. 73-76.
- Peti-Stantić, A., Velički V. (2009). *Jezične igre za velike i male*. Zagreb: Alfa
- Tarczay, S. i suradnici (2007). *Znak po znak 3*. Zagreb: Kersch offset.

- Tarczay, S. i suradnici (2006). *Znak po znak 2*. Zagreb: Kersch offset.
- Tarczay, S. i suradnici (2006). *Znak po znak 1*. Zagreb: Kersch offset.
- Teruggi, L. A. (2014). *Jedna škola, dva jezika*. Zagreb: URIHO Zagreb.
- *Uključi me-Priručnik o pravima osoba s invaliditetom* (2009). Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba Dodir, Zagreb: Dodir.
- Velički, V., Katarinčić, I. (2011). *Stihovi u pokretu. Malešnice i igre prstima kao poticaj za govor*. Zagreb: Alfa.
- *Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj* (2015). Hrvatski sabor NN 82/2015. Posjećeno 21. 3. 2021. na mrežnoj stranici Zakon HR. <https://www.zakon.hr/z/815/Zakon-ohrvatskom-znakovnom-jeziku-i-ostalim-sustavima-komunikacije-gluhih-i-gluhoslijepihosoba-u-Republici-Hrvatskoj>.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Monika Bačić

Monika Bačić
